

İqlim dəyişmələri vahid səhiyyə sisteminin yaradılmasını tələb edir

Bu həm də COP29-un çağırışıdır

Elə bir insan yoxdur ki, iqlim dəyişmələrinin fəsadlarının səhhətinə təsirini hiss etməsin. Bu fəsadlar hərədə bir cür təzahür edir - kimdə çox, kimdə az, kim fərqi varır, kim də əhəmiyyət vermir.

İlk dəfə XVIII əsrin 50-ci illərində insanlar neft, qaz və kömürün yanması nəticəsində havaya buraxılan karbon qazının çoxalmasını müşahidə etdilər. Daha sonra XX əsrin 50-ci illərinin ortalarında bu proses özünü avtomobillərdən istifadədə göstərdi. Çünki atmosferdə karbon qazının səviyyəsi artmışdı. Ardınca buzlaqlar əriməyə başladı ki, bu da iqlim dəyişmələrinin qorxulu faciə olduğunu göstərirdi. Hazırda isə buzlaqların ərimə prosesi əvvəlki 10 illə müqayisədə 75 faiz artıb. Nəticədə 2023-cü il dünyanın ən isti ili olub. Bu da o deməkdir ki, bəşəriyyət çox böyük təhlükə altındadır. Ona görə də BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) indidən təxirəsalınmaz tədbirlərin işlənilməsinə gündəliyinə salıb. Və bütün bu tədbirlər vahid səhiyyə (One Health) sistemi-

nin yaradılmasını da diktə edir.

Tibb mütəxəssisləri həyəcan təbili çalırlar. Onlar antimikrobial rezistenliyin (AMR) yayılmasında ətraf mühitin əsas rol oynaması haqqında sübutların olduğunu deyirlər. Bildirirlər ki, bu, iqlim dəyişmələri, təbiətin və biomüxtəlifliyin itməsi, çirklənmə və tullantıların çoxalması ilə əlaqəlidir. Onu da əlavə edirlər ki, öt istehsal müəssisələri, xəstəxanalar və əczaçılıq şirkətləri də daxil olmaqla dərmanlarla dolu tullantı suları AMR-ni artırabilir. Bu isə o deməkdir ki, insan sağlamlığını təmin etmək, xəstəlikləri sağaltmaq və ya yüngülləşdirmək məqsədi daşıyan səhiyyənin özü iqlim dəyişikliyinə əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsis göstərir. Bu, çox ağırlıdır.

Mütəxəssislər ümumi səhiyyə tullantılarını 3 qrupa bölürlər. Bunlar birbaşa tibb müəssisələrindən atılan, isitmə-soyutma sistemlərindən və elektrik enerjisinin alınmasından dolayı yaranan, tibb məhsullarının istehsalı, daşınması və istifadəsi nəticəsində ortaya çıxan tullantılardır.

Qalıq yanacaqların istifadəsi atmosferdə karbon qazı,

metan və suyun miqdarını artırır. Bu da öz növbəsində temperaturun və dəniz səviyyəsinin yüksəlməsinə, daşqınlara və quraqlığa səbəb olur. Bunlar da bakterial, viral, parazitər, göbələk və vektor yoluxucu xəstəliklərin yayılmasını sürətləndirir. Şirin su mənbələrində duzluluğun artdığını, kol və meşə yangınlarının geniş vüsət aldığını, ozon qatının zədələnməsini, içməli su qıtlığını, havanın çirklənməsini, kənd təsərrüfatı və əkinçilikdə məhsuldarlığın azalmasını hər gün müşahidə edirik. Bunlar insan sağlamlığına ziyan vuran, sağalmayan xəstəliklə-

rin yaranmasına səbəb olan ciddi faktorlardır. Bu xəstəliklər qeyri-mütənasib olaraq qocalara, hamilə qadınlara, əvvəldən mövcud xəstəliyi olan insanlara daha çox təsir göstərir. İqlim dəyişmələri ilə insan sağlamlığı arasında yaranan bu komponentlər qlobal orta temperaturun yüksəlməsini 1,5°C-ə qədər məhdudlaşdırmağı tələb edir.

Ona görə də dünya dövlətlərinin səhiyyə sisteminin iqlim dəyişmələrinə uyğunlaşma imkanlarının asanlaşdırılmasına ehtiyac var. Qlobal səhiyyə qlobal sağlamlıq təhlükəsizliyinin yaxşılaşdırılması

na birbaşa cavabdehdir. Mütəxəssislər deyirlər ki, iqlim dəyişmələri fonunda səhiyyə sistemləri zəif olan ölkələr üçün yol xəritəsi hazırlanmalı, innovasiyalardan, o cümlədən qabaqcıl modernləşdirmə və süni intellektdən istifadə artırılmalıdır. Bu mənada ötən il COP28 çərçivəsində "Səhiyyə və iqlim dəyişikliyi" adlı bəyannamənin dünyanın 120-dən çox ölkəsi tərəfindən qəbul olunması COP tarixində bir ilk oldu. Yeri gəlmişkən, xatırladaq ki, COVID-19 pandemiyası ölkələrin səhiyyə sisteminin zəifliyinin və hazırsızlığının nəticəsində geniş

yayılaq, çox böyük insan tələfatına səbəb oldu. Bunu dünya unutmamalıdır. Odur ki, növbəti pandemiyalara hazırlıq və cavab tədbirlərinin gücləndirilməsi təkcə COP29-un deyil, qarşıdakı illərdə baş tutacaq digər qlobal sessiyaların da müzakirə mövzusu və tədbirlər hədəfi olmalıdır. Səhiyyə sistemlərinin dayanıqlı olmasının artırılması və hər gün dəyişən iqlim şəraitində xəstəliklərin yayılmasının qarşısının alınması üçün təcili tədbirlər görülməsi barədə qlobal çağırışlar olunmalıdır. Dünya Səhiyyə Təşkilatı beynəlxalq miqyasda İqlim Sazişinə daha yaxşı uyğunlaşmaq məqsədilə səhiyyənin karbon tullantılarından təmizlənməsini təxirəsalınmaz hal kimi gündəmdə saxlamalıdır. Ölkələr, xalqlar və cəmiyyətlər ən yaxşı təcrübələrini paylaşmalı, səhiyyə tullantılarının azaldılması üçün ideyalar yaratmalıdırlar. Səhiyyədə "yaşıl texnologiya"lardan istifadə sağlamlığa xidmət edən vacib faktor olmalıdır. Bütün bu çağırışlara münasibət bildiriləcəyi və cavab veriləcəyi ünvan isə, sözsüz ki, COP29 olacaq.

*Züleyxa ƏLİYEVA,
"Azərbaycan"*